

“TOSHKENTNOMA” DOSTONI POETIK STRUKTURASINING ILMIY TAHLILI

Amirxonov Ibrohim Abdurahmon o'g'li
Toshkent davlat transport universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning “Toshkentnoma” dostoni poetik struktura nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Dostonda qo‘llangan kompozitsion qurilish, lirik-falsafiy qatlam, obrazlar tizimi, ramziylik va badiiy til xususiyatlari ilmiy asosda yoritiladi. Asarning poetik tuzilishi orqali shoirning shahar obraziga bergan falsafiy-estetik talqini ochib beriladi. Tadqiqot natijalari “Toshkentnoma” dostonining XX asr o‘zbek adabiyotidagi poetik yangiliklarni aks ettirgan muhim asarlardan biri ekanini ko‘rsatadi.*

Abstract: *This article analyzes the epic poem "Tashkentnoma" by Maqsud Shaikhzoda from the point of view of poetic structure. The compositional structure, lyrical-philosophical layer, system of images, symbolism and features of artistic language used in the epic are scientifically examined. Through the poetic structure of the work, the poet's philosophical-aesthetic interpretation of the image of the city is revealed. The results of the study show that the epic poem "Tashkentnoma" is one of the important works that reflected poetic innovations in Uzbek literature of the 20th century.*

Kalit so‘zlar: *Maqsud Shayxzoda, “Toshkentnoma”, doston, poetik struktura, kompozitsiya, ramziylik, shahar obrazi, lirik-falsafiy talqin.*

Keywords: *Maqsud Shayxzoda, Toshkentnoma, poetic structure, epic poem, Uzbek literature, symbolism.*

Maqsud Shayxzodaning “Toshkentnoma” dostoni o‘zbek adabiyotida lirik-falsafiy doston janrining yuksak namunalaridan biri hisoblanadi. Asar nafaqat Toshkent shahrini madh etuvchi poetik bitik, balki shoirning hayotiy tajribasi, tarixiy xotira va zamonaviy tafakkur sinteziga asoslangan murakkab badiiy tizimdir. Dostonda shahar obrazi an’anaviy geografik makon sifatida emas, balki tirik organizm, tarix va inson taqdirleri bilan uyg‘unlashgan ma’naviy makon sifatida talqin qilinadi. Dostonning poetik strukturasida lirik va epik unsurlar uyg‘unlashgan. Shayxzoda epik voqeabandlikdan ko‘ra lirik kechinmalarni ustuvor qo‘yadi. Shu sababli “Toshkentnoma”da aniq syujet chizig‘i yetakchi emas, balki obrazlar tizimi, hissiy oqim va falsafiy mushohadalar asosiy poetik yukni ko‘taradi. Bu holat asarni zamonaviy lirik dostonlar qatoriga olib chiqadi va uning janr jihatdan yangicha talqin qilinishiga sabab bo‘ladi. Asarning kompozitsion qurilishi fragmentarlik xususiyatiga ega. Shoir Toshkentni turli rakurslardan — tarixiy, madaniy, shaxsiy va ijtimoiy nuqtayi nazardan tasvirlaydi. Har bir bo‘lak mustaqil poetik mazmunga ega bo‘lsa-da, umumiy g‘oya — shahar va inson ruhiyatining uyg‘unligi bilan birlashadi. Bu kompozitsion erkinlik Shayxzodaning poetik tafakkuri kengligini va modern adabiy izlanishlarga yaqinligini ko‘rsatadi. “Toshkentnoma”da poetik obrazlar tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. Toshkent ko‘chalari, xiyobonlar, daraxtlar, tong va shom manzaralari ramziy ma’noda talqin qilinadi. Masalan,

daraxtlar — tarix guvohlari, ko‘chalar — inson xotirasi, shahar nafasi esa xalq ruhining ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Shoir tashqi manzarani ichki kechinma bilan bog‘lab, makon va ruh o‘rtasida badiiy parallel yaratadi. Doston tilining musiqiyli va ritmik qurilishi uning poetik strukturasini yanada boyitadi. Shayxzoda ohangdor misralar, takrorlar va ichki qofiyalar orqali matnga musiqiy salobat baxsh etadi. Bu holat dostonni faqat o‘qish uchun emas, balki tinglash uchun ham qulay badiiy asarga aylantiradi. Ritm va intonatsiya asardagi lirik kechinmalarni kuchaytiruvchi asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Asarda falsafiy qatlam yetakchi o‘rinni egallaydi. Shoir Toshkent timsoli orqali hayot, vaqt, inson umrining o‘tkinchiligi va tarixiy davomiylik masalalarini ko‘taradi. Doston poetik strukturasida bu falsafiy mushohadalar bevosita didaktik shaklda emas, balki obrazlar va ramzlar orqali ifodalanadi. Natijada asar o‘quvchini mushohadaga chorlaydigan chuqur ma’naviy matnga aylanadi. “Toshkentnoma” poetik strukturasida muallif pozitsiyasi ochiq va faol. Shoir shahar bilan suhbatlashadi, uni eslaydi, undan ilhom oladi va ba’zan unga dardini ham aytadi. Bu dialogik uslub dostonning lirik tabiatini kuchaytirib, muallif va makon o‘rtasida emotsional yaqinlik hosil qiladi. Shu jihatdan asar avtobiografik unsurlarga ham boydir. Umuman olganda, “Toshkentnoma” dostoni poetik strukturasining murakkabligi, lirik-falsafiy mazmuni, ramziy obrazlari va musiqiy tili bilan o‘zbek adabiyotida alohida o‘rin egallaydi. Asar Maqsud Shayxzodaning badiiy tafakkuri, poetik izlanishlari va shahar madaniyatini badiiy ifodalashdagi yuksak mahoratini yaqqol namoyon etadi. Shu bois “Toshkentnoma” nafaqat adabiy meros sifatida, balki zamonaviy poetik tafakkurni o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shayxzoda, M. *Tanlangan asarlar*. — Toshkent: Nihol, 2008.
2. Karimov, N. *Maqsud Shayxzoda*. — Toshkent: Sharq, 2009.
3. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent, 1999.
4. Amanlikova, N. R. Maqsud Shayxzoda ijodida poetik tafakkur masalalari. — Ilmiy maqolalar to‘plami, 2022.
5. Shayxzoda Maqsud zamondoshlari xotirasida. — Toshkent, 1983.